

Urfa Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki Mezartaşları

Gül Güler*

Öz

Bu çalışmada, Urfa Mevlid-i Halil Camisi Haziresi içerisinde bulunan 220 mezar taşı incelenip değerlendirilmiştir. Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki mezartaşları, Urfa'daki tarihi mezar taşlarının büyük çoğunluğu gibi, genellikle 19.ve 20.yüzyıla aittir. Haziredeki en erken tarihli mezarlar, H.1235- M.1820 tarihli, Şeyh Mustafa ve Turnacıbaşı Hacı Muhammed Bakır Ağa'ya ait olan mezar taşlarıdır. Çalışma kapsamında Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki mezar taşlarının mezar taşı tipleri, malzemesi, süslemesi, yazı tipleri, başlıkları ve tarihleri incelenmiş ve Urfa'daki diğer tarihi mezarlıklardaki mezar taşları ile karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sonucunda, Mevlid-i Halil Cami haziresindeki mezar taşlarının, Urfa'daki tarihi mezar taşları içerisindeki yeri ve önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urfa, Mevlid-i Halil Camisi Haziresi, mezarlık, mezar, mezar taşı

Gravestones of Mevlid-i Halil Mosque Cemetery in Urfa

Abstract

In this study, 220 grave stones located in Mevlid-i Halil Mosque Cemetery in Urfa are examined. Like many other historical gravestones in Urfa, those located in Mevlid-i Halil Mosque Cemetery also date back to 19. and 20. centuries. The most recent gravestones in the cemetery belong to Şeyh Mustafa and Turnacıbaşı Hacı Muhammed Bakır Ağa who died in H.1235 (1820 AD). In this study, the types, material, decoration, inscription, head styles and dates of all grave stones in Mevlid-i Halil Mosque Cemetery are examined. They are also compared with the other historical gravestones in Urfa. In conclusion, grave stones located in Mevlid-i Halil Mosque Cemetery are studied to determine their place and importance in historical gravestones located in Urfa.

Keywords: Urfa, Mevlid-i Halil Mosque Cemetery, graveyard, grave, gravestone

* Yrd.Doç.Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanatları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi; gulguler67@hotmail.com

Giriş

Mevlid-i Halil¹ Camisi, Hz.İbrahim'in doğduğu yer olduğu varsayılan mağaranın yanında, Şanlıurfa şehrinin dinî merkezi olan Balıklıgöl-Gölbaşı mahallesindedir. İnşa ve bâni kitabesi bulunmadığı için kesin yapı-ış tarihi bilinmeyen Mevlid-i Halil Camisi² ibadet mekanı-harim ve bunun kuzeyinde yer alan avludan oluşmuştur. Mevlid-i Halil Camisi'nin doğu tarafında müstakil küçük bir hazire,³ bunun batı tarafında hemen yanında üstü kubbe ile örtülü kare bir mekan⁴ ve caminin batı tarafında Dergah Camisi⁵ bulunmaktadır. Mevlid-i Halil Camisi'nin güneybatısında yer alan hazire,⁶ üç farklı kotta bulunduğundan, kendi içinde üç kısma ayrılmış durumdadır (Resim:1-2). Cami haziresinde bugün toplam 220 mezar bulunmaktadır (Çizim: 1). Mezarlar ve mezar taşları günümüze genel olarak sağlam ulaşmıştır.

Bu çalışma kapsamında Mevlid-i Halil Camisi haziresindeki tarihî mezar taşlarının tespiti, envanter çalışmalarının yapılması, mezar taşı tipi, malzemesi, süslemesi, yazı karakteri, mezarların tarihi ve şehirdeki diğer tarihi mezarlıklardaki mezar taşlarıyla

benzerlik ve farklılıklarının incelenip değerlendirilmesi amaçlanmıştır.⁷

Mevlid-i Halil Camisi haziresinde mezar taşlarının tespit edilebilmesi için, ilk aşamada haziredeki mezarlar sistematik olarak numaralandırılmıştır. Haziredeki mezarlar numaralandırılırken, hazirenin bugünkü durumu ile İslam dinindeki ölü gömme kuralları esas alınmıştır. İslam dinine göre Müslümanlar, mezarlara baş kısmı batıya, ayak kısmı doğuya ve yüz güneye gelecek şekilde konulmaktadır. Bu nedenle hazire mümkün olduğu kadar ölülerin gömülüş yönüne göre, kuzeyden başlayarak güneye doğru ve doğudan batıya doğru artarak numaralandırılmıştır (Çizim:1). Hazirenin vaziyet planı çizilerek, mezar numaraları vaziyet planına işlenmiştir. Çalışmanın tamamında bu numaralar esas alınarak tespit ve tasnifler yapılmıştır. Mezarların ve mezar taşlarının tamamı fotoğraflanmış, rölöveleri alınarak çizimleri yapılmıştır. Mezar taşlarındaki yazılar okunmuş ve günümüz Türkçesine çevrilmiştir.

Her mezarın kataloğu hazırlanmıştır. Her mezar için yapılan katalogda, mezar gövdesi tipleri, baş ve ayak taşı tipleri, başlık tipleri, süslemeleri, yazıları, malzeme ve teknik özellikleri belirtilerek, mezarda yatan kişilerin ölüm tarihleri, cinsiyetleri, meslekleri ve mezara kaç gömü yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca taşların üzerindeki yazılar okunmuş ve süslemeler de tasnif edilmiştir.

Değerlendirilme aşamasında, öncelikle hazire kendi içerisinde, mezar gövdesi tipi, mezar taşı-baş ve ayak taşı tipi, başlık tipleri, süsleme çeşitleri, mezarda yatanların cinsiyeti, meslek ve unvanları, akrabalık ilişkileri, tarih ve yüzyılları, kullanılan malzeme ve teknikleri, yazı türü ve tiplerine göre tasnif edilerek değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin sonucunda, Mevlid-i Halil Camisi haziresindeki mezar taşları, Urfa'daki diğer tarihi mezar taşları ile karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Yapılan bu tespit ve tasnifler sonucunda, Mevlid-i Halil Camisi haziresinin, Urfa'daki tarihi cami hazireleri içerisinde mezar sayısı bakımından en büyük

1 Halil'in doğum yeri anlamına gelmektedir. Kelime olarak hem mekân hem de zaman anlamında kullanılan mevlid, burada mekân anlamıyla görülmektedir.

2 Mevlid-i Halil Camisi'nde en erken kitabe tarihi M.1852'dir. (Alper 1987: 44.)

3 Hazirede gömülü olan en bilinen kişi, Dede Avni olduğundan, hazirenin ismi Dede Avni Haziresi olarak belirlenmiştir (Güler 2014: 64).

4 Burada Dede Avni ve onun bağlı olduğu kadirî tarikatına ait bazı eşyalarının sergilendiği görülmektedir.

5 Dergah Camisi, 1984 yılında betonarme olarak inşa edilmiş yeni bir camidir. Dergah Cami'nin yeri de hazire iken 1980'lerde buradaki mezarlar bugünkü yerine yani hemen üst taraftaki hazireye kaldırılmıştır. Bu nedenle cami yeni olmasına karşın hazire ve haziredeki mezarlar eskidir. Bu alanda birbirine çok yakın vaziyette Mevlid-i Halil Camisi ve Dergah Camisi bulunmaktadır, ancak Mevlid-i Halil Camisi çok daha küçük bir yapı olması sebebiyle bu alan günümüzde Dergah Camisi olarak isimlendirilmektedir. Hazirenin büyük bir kısmı Dergah Cami'nin hemen arkasında olduğu için de Dergah Camisi haziresi olarak ta isimlendirilmektedir.

6 Urfa tarihi cami hazirelerinde bulunan mezar taşları, tarafımızdan 2011-2012 yılları arasında "Tarihi Urfa Camilerinin Hazirelerindeki Mezar Taşları" adlı bir Tübitak projesi ile çalışılmıştır. Proje kapsamında, Mevlid-i Halil Camisi de dahil olmak üzere Urfa Ulu Cami, Yusuf Paşa Camisi, Hekim Dede Camisi, Halilürrahman Camisi hazireleri incelenmiş ve ilk defa bu hazirelerdeki mezarların tespit ve envanterleri tam ve doğru olarak yapılmış ve çağdaşı Osmanlı mezarlarıyla değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

7 Bu makalede sunduğumuz Mevlid-i Halil Camisi haziresindeki tarihi mezar taşları ile ilgili herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak hazireden ayrı olarak caminin doğu tarafında hemen yanında yer alan ve on adet mezardan oluşan müstakil küçük bir hazire olan Dede Avni Haziresi tarafımızdan bir makale olarak yayınlanmıştır (Güler, 2014).

hazire olduğu, hazirede bugün toplam 220 mezar bulunduğu, mezar ve mezar taşlarının günümüze genel olarak sağlam ulaştığı tespit edilmiştir. Ancak bazı mezarların mezar gövdelerinde veya baş ve ayak taşlarında bazı tahribatların olduğu da görülmektedir.⁸

Mezar Tipine Göre Haziredeki Mezarlar: Dikdörtgen gövdeli mezar, sandık mezar, sanduka mezar ve çatma lahit şekline benzeyen mezar olmak üzere dört farklı tipin olduğu görülmektedir.⁹

Dikdörtgen gövdeli mezarların üç farklı şekli vardır.¹⁰ İlk grupta mezar gövdesi sadece dikdörtgen tek bir taştan oluşmaktadır ve taşın iki ucunda baş ve ayak taşı bulunmaktadır (Resim: 3). İkinci grupta mezar gövdesi iki kademedden oluşmaktadır, alttaki kaide kısmı biraz daha geniş üstteki kapak kısmı ise daha dardır (Resim: 4). Üçüncü grupta ise mezar gövdesi üç kademedden meydana gelmektedir ve aşağıdan yukarıya doğru daralarak kademelenmektedir (Resim: 5). Haziredeki 206 mezar, dikdörtgen gövdeli mezar tipinde yapılmış olup, bunlardan 62 tanesi tek gövdeli, 121 tanesi iki kademeli, 23 tanesi de üç kademelidir.

Sandık gövdeli mezarlar, üstünde kapak taşı bulunan lahit biçiminde yapılmışlardır. Bu tipin iki şekli vardır (Resim: 6). İlk grupta dikdörtgen lahit biçimindeki mezarın en üstünde yine dikdörtgen bir kapak taşı ve bunun iki ucunda baş ve ayak taşı yer almaktadır (Resim: 7). İkinci grupta ise dikdörtgen gövde köşelerinin yuvarlatılmasıyla oval biçimde yapılmıştır. En altta dikdörtgen bir kaide kısmı, bunun üstünde oval taştan yapılmış kapak taşı bulunmaktadır. Kapak taşının iki ucunda baş ve ayak taşı yer almıştır (Resim: 8). Haziredeki 11 mezar, sandık mezar tipinde yapılmıştır.

8 Mezarların sekiz tanesinin ayak taşının (59, 109, 110, 130, 161, 164, 205, 211) yedi tanesinin de baş taşının kırık olduğu görülmektedir (3, 60, 102, 113, 130, 185, 203). Ayrıca on bir tane ayak taşı (42, 92, 106, 117, 127, 128, 141, 142, 143, 186, 203), beş tane baş taşı (42, 58, 106, 110, 142) ve bir tane de başlık (48) bugün mevcut değildir.

9 Ölü insan bedenini yatırırlarak gömülebilmesi için dar uzun bir dikdörtgen alan gerektiğinden, mezar gövdelerinin tamamı dikdörtgendir. Müslümanlar, doğu-batı istikametinde, baş kısmı batı, ayak kısmı ise doğu tarafta olacak ve yüzü güneye bakacak şekilde gömüldüğünden, mezar gövdeleri de dar-uzun, enine dikdörtgen şekindedir.

10 Haziredeki mezarların her birinin ölçüsü birbirinden farklı olmakla birlikte yaklaşık olarak ölçü, 150 x 65 cm. civarındadır.

Sanduka şeklinde mezarlarda, altta dikdörtgen bir kapak taşı, bunun iki ucunda baş ve ayak taşı, ortada da üçgen prizma (sanduka) şeklinde mezar gövdesi bulunmaktadır. Haziredeki 2 mezar, sanduka tipinde yapılmıştır (Resim: 9).

Çatma lahit şekline benzeyen mezarı, dikdörtgen bir kaidenin üzerinde yekpare olarak yapılmış baş ve ayak taşı, ortada ise üçgen prizmaya benzer biçimdeki gövdeden oluşmaktadır.¹¹ Haziredeki 1 mezar, bu tipte yapılmıştır (res.no.10).

Mezar tipleri ve mezar numaraları

Mezar tipleri	Mezar Numarası- Katalog Numarası	Toplam
Dikdörtgen gövdeli mezar	1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220	206
Sandık mezar	17, 41, 42, 44, 88, 96, 99, 100, 101, 102, 187.	11
Sanduka mezar	135, 188.	2
Çatma lahit şekline benzeyen	6	1

11 Bu tipteki mezarlar, Ahlat ve Konya gibi merkezlerde Selçuklu Dönemi'nden itibaren görülmektedir (Karamağaralı, 1992: 44).

Hazirede mezar tipi olarak en çok *dikdörtgen gövdeli mezarlar* görülmektedir. Genellikle ortada bir açıklığı bulunan kapak taşı ve alt kısmı kademeli yapılan bu tip, haziredeki 220 mezardan 206 tanesinde görülmektedir.

Mezar Taşı Tipine Göre Haziredeki Mezarlar: Yarım ongen prizma, yarım silindirik kesitli, dikdörtgen gövdeli ve damla formuna benzeyen olmak üzere dört farklı tipin olduğu görülmektedir.

Yarım ongen prizma şeklindeki mezar taşları, bir ongen prizmanın ortadan dikey olarak ikiye bölünmesiyle oluşmaktadır (Resim: 3-11).¹² Hazirede bu mezar taşlarının, yarım ongen prizma şeklinde, sivri kemerli-başlıklı ve yarım ongen prizma şeklinde, sivri kemerli-başlıksız olmak üzere iki tipi görülmektedir (Resim: 12). Mezarların 152 tanesinin baş taşı, 148 tanesinin ayak taşı, yarım ongen prizma şeklinde yapılmıştır.

Yarım silindirik kesitli mezar taşları, silindirik bir gövdenin ortadan dikey olarak ikiye bölünmesiyle meydana gelmektedir (Resim: 6). Bu mezar taşlarının yarım silindirik gövdeli, sivri kemerli-başlıklı ve yarım silindirik gövdeli, sivri kemerli-başlıksız olmak üzere iki tipi görülmektedir (Resim: 7-8). Mezarların 42 tanesinin baş taşı, 40 tanesinin ise ayak taşı yarım silindirik kesitli mezar taşı olarak yapılmıştır.

Dikdörtgen yatay kesitli mezar taşlarının üç farklı tipi görülmektedir. Dikdörtgen yatay kesitli-sivri kemerli, dikdörtgen yatay kesitli-yuvarlak kemerli ve dikdörtgen yatay kesitli-başlıklı mezar taşlarıdır (Resim: 10). Mezarların 10 tanesinin baş taşı, 5 tanesinin de ayak taşı, dikdörtgen gövdeli mezar taşı şeklinde yapılmıştır.

Dikdörtgen yatay kesitli damla formuna benzeyen mezar taşı tipi, oval şeklinde yapılmıştır (Resim: 13). Mezarların 5 tanesinin baş taşı, 5 tanesinin ayak taşı, 2 tanesinin de tek mezar taşı bu şekilde yapılmıştır.

Mezar taşı tipleri ve mezar numaraları

Mezar taşı tipleri	Mezar Numarası – Katalog Numarası	Toplam
Yarım ongen prizma	Baş taşı: 1, 2, 3, 4, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 125, 128, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 181, 182, 183, 185, 186, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 210, 211, 213, 214, 217, 218, 219,	Baş 152
	Ayak taşı: 1, 2, 3, 4, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 43, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 125, 130, 132, 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 145, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 166, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 181, 181, 182, 183, 185, 186, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 210, 211, 213, 214, 217, 218, 219,	Ayak:148

¹² Haziredeki mezar taşlarının her birinin ölçüsü birbirinden farklı olmakla birlikte taşlarda yükseklik yaklaşık olarak 2 metredir.

Yarım silindirik kesitli	Baş taşı: 5, 7, 8, 11, 20, 21, 22, 23, 33, 39, 40, 41, 44, 46, 51, 61, 63, 70, 73, 74, 87, 88, 96, 99, 100, 101, 119, 121, 123, 124, 126, 127, 129, 134, 141, 154, 162, 177, 187, 192, 196, 212 Ayak taşı: 5, 7, 8, 11, 20, 21, 22, 23, 33, 39, 40, 41, 44, 46, 51, 56, 61, 63, 70, 73, 74, 87, 88, 96, 99, 100, 101, 119, 121, 123, 124, 126, 134, 141, 154, 162, 177, 187, 192, 196, 212	Baş 42 Ayak:40
Dikdörtgen gövdeli	Baş taşı :6, 122, 143, 144, 146, 165, 169, 171, 188, 200 Ayak taşı: 6, 165, 169, 188, 200	Baş 10 Ayak:5
Damla formuna benzeyen	Baş taşı:90, 120, 131, 184, 215, 216, 220. Ayak taşı: 90, 131, 184, 215, 216	Baş 7 Ayak:5

Haziredeki mezar taşlarının hemen hepsinde baş ve ayak taşı bulunmaktadır. *Yarım ongen prizma* şeklindeki mezar taşı tipinin hazirede en çok kullanılan taş tipi olduğu görülmektedir. Bir ongen prizmanın ortadan düşey olarak ikiye bölünmesiyle oluşan mezar taşı haziredeki 152 baş, 148 ayak taşında bulunmaktadır.

Başlık Tipine Göre Haziredeki Mezarlar: Fes, sarık, kavuk, silindirik başlık, sarıklı takke, tarikat başlığı-sikke, Kadirî tacı olmak üzere farklı altı başlık görülmektedir. Başlıklar erkek mezar taşlarına aittir, kadın mezar taşlarında başlık tespit edilememiştir.

Fes tipi başlıklar, Hamidî, Mahmudî ve sarıklı fesler olarak üç farklı şekilde yapılmışlardır. Mezar taşlarından 46 tanesinde fes tipi başlık görülmektedir.

Hamidî fesinde başlık, yukarıdan aşağıya doğru genişleyerek inmektedir ve başlığın alt çapı ile üst çapı arasında fark vardır (Resim: 14). Mezar taşlarının 22 tanesinde Hamidî tipinde yapılmış fes bulunmaktadır.

Mahmudî fesinde ise başlık yukarıdan aşağıya doğru düz olarak inmektedir (Resim: 15). Mezar taşlarının 15 tanesinde Mahmudî tipinde yapılmış fes bulunmaktadır. Her iki fes tipinin arka kısımlarında genellikle püskül bulunmaktadır. Sarıklı fes tipinde ise uzun bir fesin alt kısmında bir sarığın fesi çevrelediği görülmektedir (Resim: 16). Mezar taşlarının 9 tanesi sarıklı fes tipinde yapılmıştır.

Sarık şeklindeki başlıklarda, yuvarlak ve uzun yapılmış iki farklı tip görülmektedir (Resim: 17-18). Mezar taşlarının 17 tanesinde sarık tipinde başlık bulunmaktadır.

Kavuk şeklindeki başlıklarda ise üç farklı tip görülmektedir. Kavuk-sarık karması başlık (Resim: 19), arkaya doğru yükselen kavuk-sarık karması başlık (Resim: 20) ve kallavi kavuk (Resim: 21) başlık olarak yapılmıştır. Mezar taşlarının 16 tanesinde kavuk tipinde başlık yer almaktadır.

Silindirik başlıklar, sarıklı silindirik başlıklar ve fese benzeyen başlıklar olmak üzere iki şekilde görülmektedir (Resim: 22). Mezar taşlarının 6 tanesinde silindirik başlık görülmektedir.

Takkeye benzeyen başlıklarda, başlığın etrafına üst yarısı görülecek şekilde üst üste çembere benzeyen iki şerit sarılmıştır. Alt kısımda başlığın çok az bir kısmı görülmektedir. Mezar taşlarının 3 tanesinde sarıklı takke tipi başlık bulunmaktadır (Resim: 23).

Uzun silindirik bir sikke şeklinde yapılmış Mevlvî başlığı, mezar taşlarından 1 tanesinde görülmektedir (Resim: 24).

Kadirî tacı şeklinde yapılmış başlıkta, uzun silindirik bir başlığın alt kısmı, üzeri işlemeli ince bir çember ile sarılmıştır. Çemberin hemen altında başlığın küçük bir bölümü görülmektedir. Başlığın çemberin üstünde kalan kısmı kalın şeritlerle dört bölüme ayrılmıştır ve bu bölümlerde büyük üçgen motifler bulunmaktadır. Mezar taşlarından 1 tanesinde de Kadirî başlığı yer almaktadır (Resim: 25).

Başlık tipleri ve mezar numaraları

Başlık Tipleri	Mezar Numarası - Katalog Numarası	Toplam
Fes	11, 16, 18, 23, 24, 31, 33, 40, 43, 44, 49, 52, 56, 63, 66, 68, 73, 75, 79, 80, 85, 87, 88, 99, 101, 103, 108, 123, 124, 125, 126, 134, 137, 147, 157, 159, 160, 163, 172, 182, 192, 194, 202, 208, 213, 219	46
Sarık	35, 37, 45, 62, 64, 82, 83, 100, 111, 149, 153, 158, 173, 181, 183, 186, 201	17
Kavuk	9, 19, 26, 28, 36, 72, 91, 133, 155, 168, 178, 180, 197, 204, 207, 214	16
Silindirik başlıklar	34, 74, 78, 81, 97, 135	6
Sarıklı Takke	69, 162, 196	3
Tarikat başlığı, sikke, Kadiri tacı	53, 115	2

Haziredeki başlıklı mezar taşlarının tamamı erkek mezar taşlarıdır, kadın mezar taşlarında başlık bulunmamaktadır. Hazirede en yaygın görülen başlık tipi *festir* ve 46 baş taşında görülmektedir.

Süslemeye Göre Haziredeki Mezarlar: Geometrik, bitkisel, mimari ve nesneli olmak üzere dört farklı süsleme çeşidi görülmektedir.

Geometrik süslemede yıldız, burgu, diş, testere dişi kompozisyonu, daire, yarım daire, üçgen, baklava dilimi, ok ucu, yürek motifi kompozisyonu, mezar taşlarının 25 tanesinde (Resim: 13, 26, 27, 28), bitkisel süslemede, palmet, çiçek, yaprak, vazodan çıkan çiçek, motifleri (Resim: 6, 8, 17, 22, 28, 29), mezar taşlarının 21 tanesinde, mimari süslemede silme, kabara, mukarnas düzenlemesi (Resim: 26, 29, 30, 31), mezar taşlarının 14 tanesinde, ve nesneli süslemede de ay-yıldız, apolet, çarkifelek, çintemani, hilal tasviri, mezar taşlarının 5 tanesinde görülmektedir (Resim: 15, 27, 32).

Süslemeler ve mezar numaraları

Süslemeler	Mezar Numarası -Katalog no	Toplam
Geometrik (yıldız, burgu, diş ve testere dişi kompozisyonu, daire, yarım daire, üçgen, baklava dilimi, ok ucu, yürek motifi)	17,22,34,39,40,44,49,50,51,87,99,100,101,102,104,115,131,134,149,158,164,173,184,197,215	25
Bitkisel (palmet, çiçek, yaprak, vazodan çıkan çiçek, lale)	33,41,42,44,50,59,63,74,88,99,100,124,135,148,154,162,187,196,197,201, 213	21
Mimari (silme, mukarnas, kabara)	9,44,50,99,100,101,134,184,187,196,200,201,208,216	14
Nesneli süsleme (ay-yıldız, apolet, çarkifelek, çintemani, hilal)	87, 99, 101, 162, 215	5

Haziredeki mezar ve mezar taşlarında, süslemenin fazla yer almadığı görülmektedir. Üzerinde süsleme bulunan taşlarda ise süsleme, basit birer bitkisel ya da geometrik motif veya mimari süsleme olarak yer almaktadır.

Gömü Sayısı ve Cinsiyet Bakımından Haziredeki Mezarlar: Hazirede bazı mezarlarda birden fazla gömü olduğu için ölü, sayıları ile mezar sayıları arasında farklılıkların olduğu görülmektedir. Mezarlardan 137 tanesinde toplam 220 erkek, 112 tanesinde de toplam 197 kadın gömüldür.

Cinsiyet ve mezar numaraları

Cinsiyet	Mezar Numarası	Toplam
Kadın	1, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 32, 34, 36, 37, 38, 39, 43, 46, 47, 49, 51, 54, 56, 57, 59, 61, 63, 65, 67, 68, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 97, 98, 103, 104, 107, 108, 112, 118, 119, 120, 132, 136, 138, 143, 145, 148, 150, 151, 152, 154, 156, 157, 159, 161, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 197, 198, 199, 204, 205, 206, 209, 210, 211, 212, 218, 219, 220	112

Erkek	2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 90, 91, 95, 97, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 111, 115, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 131, 132, 133, 134, 137, 139, 143, 144, 146, 147, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 168, 170, 171, 172, 173, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 194, 196, 197, 200, 201, 202, 204, 206, 207, 208, 209, 213, 214, 215, 216, 219	137
-------	---	-----

Haziredeki mezarlardan bazılarında, aynı mezara farklı tarihlerde ikinci, üçüncü, dördüncü hatta beşinci ölünün gömüldüğü tespit edilmiştir. Hazirede tek gömü 53 mezarda, iki gömü 64 mezarda, üç gömü 48 mezarda, dört gömü 25 mezarda ve beş gömü 7 mezarda yapılmıştır. Aynı mezara aynı aileden farklı kimselerin belli bir zaman geçtikten sonra gömülmesi, Urfa'daki hazirelerde yaygın olarak görülen bir özelliktir. Mezarlarda birden fazla gömünün yapıldığı, taşların genellikle arka, bazen de yan yüzlerindeki diğer kişi veya kişilere ait kimlik bilgilerinden anlaşılmaktadır.

Haziredeki gömü sayıları ve mezar numaraları

Gömü sayısı	Mezar Numarası	Toplam
Tek gömü	2, 5, 6, 15, 20, 33, 40, 45, 62, 65, 69, 73, 82, 83, 84, 86, 89, 91, 94, 98, 99, 100, 101, 105, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 146, 149, 152, 158, 165, 167, 169, 174, 177, 182, 185, 200, 201, 202, 208, 212, 213, 216, 217, 218, 220	53
İki gömü	7, 10, 11, 13, 14, 16, 18, 23, 26, 27, 29, 31, 34, 35, 38, 39, 41, 44, 48, 50, 52, 63, 68, 71, 85, 87, 88, 90, 95, 102, 103, 107, 112, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 143, 145, 147, 151, 153, 155, 157, 163, 171, 172, 176, 181, 183, 184, 186, 187, 190, 193, 196, 205, 207, 210, 215	64

Üç gömü	3, 4, 8, 9, 12, 17, 19, 21, 22, 24, 25, 28, 32, 51, 55, 57, 59, 61, 66, 70, 72, 76, 77, 79, 80, 81, 92, 96, 97, 111, 115, 148, 160, 161, 162, 164, 166, 168, 170, 173, 178, 179, 180, 191, 195, 204, 206, 219	48
Dört gömü	18, 30, 37, 43, 46, 47, 49, 53, 54, 74, 78, 108, 132, 150, 154, 156, 159, 175, 189, 194, 197, 198, 199, 209, 211	25
Beş gömü	36, 56, 67, 75, 104, 118, 214	7

Akrabalık-Yakınlık Durumlarına Göre Hazirede Aynı Mezarda Yatan Kişiler:

Haziredeki toplam 20 mezarda, aynı mezara değişik tarihlerde birbirleriyle akrabalık ilişkisi olan baba-evlat, anne evlat, karı koca, baba-anne-evlatlar, kardeşler gibi kişilerin gömüldüğü tespit edilmiştir.

Hazirede aynı mezarlarda yatan kişilerin akrabalık-yakınlık durumları

Akrabalık durumları	Baba-Oğul	Baba-Kız	Dede-Baba-Oğul	Karı-Koca	Anne-Kız	Kız Kardeşler	Baba-Anne-Oğul-Kız
Mezar numaraları	49, 115, 153, 155, 184	75, 108, 150, 204	28, 36	103	18, 193	1, 13, 21, 32, 56	197

Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki Mezarlarda Gömülü Olan Kişilerin Meslek ve Ünvanları: Mezarların 21 tanesinde meslek ve ünvan tespit edilmiştir.

Mezarlarda 1 müftü, 1 müderris, 1 kadı, 1 gümrük müdürü, 1 tahrirat müdürü, 1 devlet hastanesi müdürü, 1 hakim, 1 belediye başkanı, 1 muhasebeci, 1 tahsildar, 1 askeri doktor, 1 albay, 1 subay, 1 çavuş, 1 tüccar gömülüdür. Ayrıca 5 mezarda şeyh ünvanı olan kişi bulunmaktadır.

Haziredeki mezarlarda gömülü olan kişilerin genellikle bürokrat, din görevlisi, subay, doktor ve tüccar olduğu görülmektedir. Ayrıca şeyh ünvanına sahip dini kimlikli kişilerde haziredeki mezarlarda gömülüdür. Hazirenin bulunduğu cami ile hazirede yatan kişiler arasındaki ilişkiler değerlendirildiğin-

de, Mevlid-i Halil Camisi haziresinde, camide görev almış imam, müezzin gibi kişiler tespit edilememiştir.

Meslekler veya unvanlar ve mezar numaraları

Meslekler ve Unvanlar	Müftü	Müderris	Kadı	Gümrük Müdürü	Tahrirat Müdürü	Devlet Hastanesi Müdürü	Hâkim	Belediye Başkanı
Mezar Numarası	80	194	26	171	108	121	161	34

Meslekler veya Unvanlar	Muhasebeci	Tahsildar	Askeri Doktor	Albay	Subay	Çavuş	Tüccar	Şeyh
Mezar Numarası	26.	154	74	213	118, 143	25	207	48, 96, 100, 201, 104

Tarihlerine Göre Haziredeki Mezarlar: Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki mezarların çoğunun 19. yy. sonu ve 20. yüzyılın başına ait olduğu görülmektedir. 19. yy'a ait 78 mezar, 20. yy'a ait 178 mezar bulunmaktadır. Haziredeki en erken tarihli mezarlar, H.1235- M.1820 tarihlidir. 53 ve 181 numaralı mezarlarda Şeyh Mustafa ve Turnacıbaşı¹³ Hacı Muhammed Bakır Ağa yatmaktadır.¹⁴

Hazirede tarihi belirlenebilen mezarlar ve tarihleri;

Tarihler	19.y.y.	20.y.y.
M e z a r numaraları	1, 2, 4, 6, 7, 13, 15, 16, 17, 18, 21, 25, 28, 31, 32, 36, 38, 40, 41, 44, 48, 50, 51, 53, 54, 55, 59, 67, 71, 75, 77, 79, 80, 86, 92, 94, 96, 100, 101, 102, 104, 115, 118, 127, 136, 147, 148, 151, 154, 155, 158, 159, 161, 162, 164, 166, 168, 173, 174, 175, 180, 181, 183, 185, 187, 189, 190, 191, 193, 194, 195, 198, 199, 201, 206, 212, 214, 215	1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 103, 104, 105, 107, 108, 111, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 181, 182, 184, 186, 187, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 220

13 Yeniçeri Ocağının yüksek rütbeli zabitlerindendir.

14 Haziredeki okunan mezar taşı kitabelerine bir örnek verilecek olursa, haziredeki en eski tarihli mezar taşlarının kitabeleri aşağıdaki şekildedir.

53 nolu mezarın baş taşındaki kitabe;

Rızâenli'llahi'l-Fâtîha
Hâzâ kabrül'-merhûm
el-mağfûr hâdim-i tarikati'l
aliyyeti'l-Kâdiriye
Şeyh Mustafa ibn-i
Hacı Kermeli Mustafa
tüvüffiye fi şehri-i cemaziye'l-ahir
sene 1235

Çevirisi: Allah rızası için Fâtîha. Bu, Kadiri tarikati halifelerinden Hacı Kermeli Mustafa oğlu Şeyh Mustafa'nın kabridir. 1235 senesi Cemaziyelâhir ayında vefat etti.

181 nolu mezarın baş taşındaki kitabe;

Rızâen lillahi'l-Fâtîha
Hâzâ-kabru'l'-merhûm el-mağfûr leh
Hâdim-i fukara derviş Ser-turnâyî-i
Dergâh-ı âlî el-Hâc Muhammed Bâkır Ağa
İbn-i el-Hâc Osman Ağa gaferallahu
li cemî'l-Müslimîn fi şehri-i Rebî'l-evvel
sene hamse ve selâsine ve mieteyn ve elf/fe sene 1235.

Çevirisi: Allah rızası için Fâtîha. Bu, fakirlerin hizmetçisi Derviş Dergah-ı Âlî Turnacıbaşı Hacı Osman Ağa oğlu Hacı Muhammed Bakır Ağa'nın kabridir. Allah bütün Müslümanları bağışlasın! 1235 senesi Rebülevvel ayında vefat etti.

Mezarları Malzeme Olarak İncelediğimizde: Mezarlarda bu bölgeye ait olan nahit taşının kullanıldığı görülmektedir. Mezar ve mezar taşlarındaki yazılar ve süslemeler incelendiğinde, yazıların ve süslemelerin alçak kabartma tekniğinde yapıldığı tespit edilmiştir(res.no.11,26).

Mezar Taşlarındaki Yazılar İncelendiğinde: Mezar taşlarında, celi sülüs, ta'lik, celi ta'lik, rik'a ve yeni

yazı olmak üzere beş farklı yazı tipi olduğu görülmektedir.

Haziredeki mezar taşlarından, 152 tanesi celi sülüs, 75 tanesi ta'lik, 15 tanesi celi ta'lik, 8 tanesi rik'a hatlarıyla yazılmışken, 9 tanesi ise Latin harfleriyle yazılmıştır.

Yazı tipleri ve mezar numaraları

Yazı tipleri	Celi Sülüs	Talik	Celi Talik	Rika	Yeni yazı
Mezar numaraları	1, 2, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 102, 103, 105, 107, 108, 111, 112, 114, 115, 119, 123, 124, 125, 126, 127, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 139, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 176, 178, 179, 182, 183, 184, 186, 187, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219.	1, 2, 4, 5, 10, 11, 12, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 2526, 27, 29, 31, 32, 33, 37, 38, 39, 40, 44, 54, 55, 57, 59, 66, 82, 85, 90, 94, 95, 99, 100, 104, 107, 108, 111, 116, 118, 124, 126, 132, 133, 136, 138, 139, 140, 143, 147, 152, 154, 159, 161, 163, 166, 169, 173, 181, 185, 189, 191, 193, 194, 197, 198, 199, 210, 211, 216, 217.	3, 9, 47, 51, 53, 62, 67, 68, 72, 74, 77, 80, 115 8 , 174, 180	34, 76, 88, 91, 123, 131, 134, 160	7, 21, 120, 121, 122, 146, 165, 192, 220.

Yazılar genellikle yatay dikdörtgen çerçeveler içerisinde ve her bir çerçeveye bir satır gelecek şekilde düzenlenmiştir (Resim: 11,12). Yazıların bir kısmı da sekizgen çerçeveler, eğik dikdörtgen veya altıgen çerçeveler içerisinde yer almaktadır (Resim: 6).

Mezar taşlarındaki yazılarda genellikle, başlangıç ifadesi (serlevha), sebep bildirme, Allah'tan istek içeren, insanlardan istek içeren, dört ana gurup yazı bulunmaktadır.

Haziredeki mezar taşlarının 182 tanesinde başlangıç ifadesi (serlevha) vardır. Başlangıç ifadelerinden 108 tanesinde *El-Fâtiha*, 4 tanesinde *Fâtiha-tü'l-Kitâb*, 10 tanesinde *Hâzâ*

-kabru'l-merhûm/ merhûme (Bu, merhum/merhume...kabridir), 4 tanesinde *Hüve'l-Bâki* (Allah sonsuzdur), 1 tanesinde *Hüve'l-Hayyü'l-Bâki*, 7 tanesinde *Lâ ilahe illallah Muhammedü'r-Resûlullah*, 2 tanesinde *Lillahi'l-Fâtiha* (Allah için Fatıha), 2 ta-

nesinde *Lillahi Teâle'l-Fâtiha*, 43 tanesinde *Rizâen Lillahi'l-Fâtiha* (Allah rızası için Fatıha), 1 tanesinde *Rizâen Lillahi Teâle'l-Fâtiha* yazılıdır.

Mezar taşlarının 6 tanesinde sebep bildirme vardır. 4 tanesinde *şehid ve maktûl*, 2 tanesinde *Kazaen şehid olmuştur* yazılıdır.

13 mezar taşında Allah'tan istek tespit edilmiştir. Allah'tan istek olarak 1 tanesinde *Allah rahmet eylesin*, 1 tanesinde *Cenâb-ı Hak gufrana mazhar buyursun*, 8 tanesinde *Tayyeballahu serâhu ve ce'ale'l-cennete mesvâhu*, 1 tanesinde *Hakkın rahmeti üzerine olsun*, 1 tanesinde *Mevlâ rahmet eyleye*, 1 tanesinde *Mevlâ ruhuna rahmet eyleye* yazılıdır.

5 mezar taşında da insanlardan istek tespit edilmiştir. İnsanlardan istek olarak 2 tanesinde *Bir Fâtiha diler*, 2 tanesinde *zâirînden Fâtiha diler*, 1 tanesinde de *zâirînden dua temenni eder* yazılıdır.

Mezar taşlarında bulunan yazılardaki ifadeler

Başlangıç İfadesi (Serlevha)	Mezar numaraları
El-Fatiha	1, 4, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 20, 21, 22, 24, 26, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 43, 45, 48, 52, 54, 57, 59, 61, 65, 66, 68, 70, 71, 73, 76, 79, 83, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 99, 103, 105, 107, 112, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 131, 132, 134, 137, 144, 145, 146, 150, 151, 152, 155, 156, 157, 160, 161, 162, 163, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 178, 179, 184, 186, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 200, 202, 204, 205, 207, 210, 213, 214, 218, 219, 220
Fatihâtü'l-Kitab	100, 101, 118, 148
Haza kabru'l-merhum	10, 11, 25, 97, 111, 113, 149, 164, 177, 185
Hüve'l-Bâki	17, 23, 27, 140
Hüve'l-Hayyü'l-Baki	74
Lâ ilahe illallah Muhammedü'r-Resûlullah	2, 44, 50, 77, 115, 189, 206
Lillahi'l-Fatiha	56, 153
Lillahi Teâle'l-Fatiha	199, 214
Rizâen Lillahi'l-Fatiha	18, 19, 31, 37, 40, 46, 47, 49, 51, 53, 62, 63, 64, 67, 69, 72, 75, 78, 80, 81, 82, 84, 104, 133, 135, 136, 138, 143, 147, 154, 158, 174, 176, 180, 181, 182, 183, 187, 191, 197, 211, 212, 216
Rizâen Lillahi Teâle'l-Fatiha	201

Sebeup Bildirme	Mezar numaraları
Şehid ve maktul	19, 99, 122, 196
Kazaen şehid olmuştur	90, 123

Allah'tan İstek	Mezar numaraları
Allah rahmet eylesin	178
Cenab-ı Hak gufrana mazhar buyursun	173
Tayyeballahu serâhu ve ce'ale'l-cennete mesvâhu	31, 44, 46, 55, 80, 84, 100, 104
Hakkın rahmeti üzerine olsun	145
Mevla rahmet eyleye	38
Mevla ruhuna rahmet eyleye	176

İnsanlardan İstek	Mezar numaraları
Bir Fatiha diler	1, 22
Zâirinden Fatiha diler	34, 152
Zâirinden dua temenni eder	147

Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki, mezarlar, mezar taşları, başlıklar, süslemeler ve yazıların tipleri, tarihlerine göre değerlendirildiğinde, çoğunlukla 19. yy. sonu ve 20. yüzyılın başı gibi kısa bir zaman dilimine ait olduğu görülmektedir.

Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki Mezar Taşlarının Urfa'daki Diğer Tarihi Mezar Taşlarıyla Karşılaştırılması: Urfa'daki tarihi camiler içerisinde, Ulu Cami, Mevlid-i Halil Camisi, Hekim Dede Camisi, Yusuf Paşa Camisi ve Halilürrahman Cami'nde, birer hazire bulunmaktadır. Urfa'da günümüze ulaşabilen tarihi müstakil mezarlık alanı Bediüzaman,

Harrankapı ve Çift Kubbedir. Bu mezarlıklarda bugüne kadar mezarlıkların tamamını kapsayan ciddi ve detaylı bir envanter çalışması yapılmamıştır.¹⁵

Ancak Urfadaki tarihi mezarlıklar ve mezar taşları genel olarak incelendiğinde; mezar gövdelerinde en çok dikdörtgen gövdeli mezarların görüldüğü, mezar taşlarında yarım ongen prizma ve yarım silindirik gövdeli mezar taşlarının bulunduğu, süs-

¹⁵ Çal (2006) çalışmasında müstakil tarihi mezarlıklardaki özelliklerde Bediüzaman mezarlığındaki, mezarlar ve mezar taşları hakkında bilgi vermiştir. Karakaş (2011) çalışmasında Urfa'daki mezarlıklardan seçki yapmış ve sadece elli kadar mezar taşının üzerindeki yazıları okumuştur. Mezarlıklardaki mezar sayıları, mezar gövde ve mezar taşı tipleri, başlıkları, süslemeleri gibi özellikler hakkında bilgiler bulunmamaktadır.

lemenin fazla görülmediği, mezarların büyük bir kısmında birden fazla gömü yapıldığı, mezar tarihlerinin genellikle 19. ve 20. yy. ait olduğu, malzeme olarak, nahit taşının kullanıldığı ve mezarların baş ve ayak taşlarında yazının yoğun olarak görüldüğü söylenebilir.

Bu nedenlerle de, Urfa'daki tarihi mezar taşları ile Mevlid-i Halil Camisi haziresindeki mezar taşları arasında, mezar gövdesi, mezar taşı tipi, başlık tipi, yazı ve süsleme özellikleri, birden fazla gömü, dönem, malzeme, yazı ve süsleme tekniği olarak genel bir benzerliğin olduğu görülmektedir.

Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki Mezar Taşlarının Aynı Dönem Osmanlı Mezar Taşlarıyla Karşılaştırılması: Osmanlı şehirlerinde mezar taşlarının genellikle 19. yüzyıla ait olduğu görülmektedir.¹⁶ Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki mezar taşlarının büyük bir kısmı da 19. yy ve 20.yy lın başına ait olduğundan tarih olarak Türkiye'nin diğer bölgelerindeki Osmanlı mezar taşlarıyla benzerlik göstermektedir.

Haziredeki mezar gövdesi tiplerinde görülen, birkaç kademededen oluşan dikdörtgen gövdeli ve üstünde kapak taşı bulunan lahit biçiminde yapılmış mezarlar, Osmanlının diğer bölgelerindeki mezar tiplerine benzemektedir.

Mezar taşlarında düşey dikdörtgen bir gövdenin bir sivri kemerle bitmesi,¹⁷ Osmanlılarda çok kullanılan bir biçim olmuştur.¹⁸ Haziredeki mezar taşlarının büyük bir kısmında görülen bu tip ile mezar taşı bakımından da Osmanlı dönemiyle benzerlik görülmektedir.

Haziredeki mezar taşlarında başlık olarak görülen fes, sarık, kavuk gibi başlık tipleri Osmanlı mezar taşlarındaki başlık tiplerine benzerlik göstermekle beraber yapılaş kalitesi bakımından daha ikinci sınıf bir uygulama göstermektedir.

Osmanlı Dönemi mezarlarında aynı mezara birden fazla gömü yapılması çok nadir görülen bir özelliktir, oysa haziredeki ve Urfa'daki mezarların büyük

bir kısmında birden fazla gömü oldukça yaygın bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Haziredeki mezar taşlarının hem baş hem de ayak taşlarında yazı olması, aynı dönemde yapılmış Osmanlı mezar taşlarıyla farklılık göstermektedir. Geç dönem Osmanlı mezarları ayak taşlarında genellikle yazı bulunmamaktadır. Ayrıca haziredeki ayak taşlarında edebi değeri olan yazılar, Osmanlının diğer bölgelerindeki taşlardan daha fazladır.

Mezar taşlarındaki süsleme Osmanlı mezar taşlarıyla karşılaştırıldığında, süslemenin oldukça az olduğu ve basit geometrik- bitkisel motiflerden oluştuğu görülmektedir.

Malzeme olarak mezar taşlarında bu bölgeye has yerel bir taş kullanılmıştır. Osmanlının İstanbul, Bursa, Edirne gibi merkezlerindeki mezar taşlarında kullanılan mermer malzemeye göre daha ikinci sınıf bir işçilik görülmektedir.

Sonuç

Urfa'da tarihi Mevlid-i Halil Camisi Haziresinde büyük bir kısmı 19. ve 20. yüzyıla tarihlenen toplam 220 mezar bulunmaktadır. Haziredeki en erken tarih, H.1235- M.1820, 19. yüzyıla tarihlenen, Şeyh Mustafa ve Turnacıbaşı Hacı Muhammed Bakır Ağa'ya ait olan iki mezar taşındadır.

Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki mezar taşları, Urfa'daki tarihi mezar taşları ile mezar gövdele-ri, mezar taşı tipleri, başlıkları, dönemleri, birden fazla gömü, malzemesi, yazı ve süsleme özellikleri bakımından genel bir benzerlik göstermektedir. Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki, mezar gövdeleri, mezar taşı tipleri, başlıkları, dönemleri, yazı tipleri ve çeşitleri, Osmanlının diğer bölgelerindeki mezar ve mezar taşlarının ana özelliklerine ana hatlarıyla da benzerlik göstermektedir. Ancak haziredeki mezar taşlarında, süslemenin az, yazının çok yer kaplaması, aynı mezara birden fazla gömünün yapılması ve malzeme olarak nahit taşı kullanımı, haziredeki mezar taşlarında bu bölgeye ait farklı birtakım özellikleri göstermektedir.

¹⁶ Çal (2006:1996).

¹⁷ Bu tip mezar taşları, Selçuklu ve Beylikler Döneminin Ahlat, Konya, Akşehir, Bursa gibi önemli merkezlerinde de görülmektedir(Karamağaralı 1992, Tunçel 1997).

¹⁸ (Laqueur 1997, Çal 2006)

Kaynaklar

- Alper, Mehmet (1987). *Urfa'nın Mekânsal Yapısı Türk İslam Mimarisindeki Yeri ve Önemi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Atasoy, Nurhan (2000). *Derviş Çeyizi Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bakırcı, Naci (2005). *Mevlevi Mezar Taşları*. İstanbul.
- Çal, Halit (1999). "İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar". *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla III. Eyüp Sultan Sempozyumu Tebliğler*. İstanbul. s. 206-225.
- Çal, Halit (2006). "Urfa Şehri Mezar- Mezar Taşları". *15. Türk Tarih Kongresi 11-15 Eylül*. (Yayınlanmamış Bildiri). Ankara.
- Çal, Halit ve Özlem Ataoğuz Çal (2008). *Kastamonu Atabey Gazi Camisi ve Türbesi Hazirelerindeki Mezar Taşları*. Ankara.
- Çal, Halit ve Gazanfer İltar (2011). *Giresun İli Osmanlı Mezar Taşları*. Ankara.
- Grammont, B. Laqueur, H. Vatin, N. (1990). "Tarihsel Kaynak Olarak Osmanlı Mezarlıkları, Uygulanan Yöntemler ve Bilgisayarda Yapılabilecek İşlemler". *Erdem*, 6 (16). Ankara. s.210-214.
- Güler, Gül (2014). "Urfa Dede Avni Haziresindeki Tarihi Mezartaşları", *Sufi Araştırmaları*. 5 (9). s. 63-99.
- İşli, Necdet (2010). *Osmanlı Serpuşları*. İstanbul.
- Kara, Hacer ve Şerife Danışık (2005). *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Konya,
- Karakaş, Mahmut (2012). *Şanlıurfa Mezar Taşları*. Konya.
- Karamağaralı, Beyhan (1992). *Ahlat Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Laqueur, Hans-Peter (1997). *Huve'l-Baki İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. İstanbul.
- Özcan, Ali Rıza (2007). *Fatih Külliyesi II Hazire*. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Pektaş, Kadir (2001). *Bitlis Tarihi Mezarlıkları ve Mezar Taşları*. Ankara.
- Tunçel, Gül (1997). *Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezar Taşları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ekler

Çizim ve Resimler

Çizim 1 Mevlid-i Halil Camisi Haziresi Vaziyet Planı

Resim 1 Mevlid-i Halil Camisi Haziresi Genel

Resim 2 Mevlid-i Halil Camisi ve Haziresi

Resim 3 Dikdörtgen gövdeli mezarlar

Urfa Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki Mezartaşları

Resim 4 Dikdörtgen gövdeli mezarlar

Resim 7 (44 nolu mezar)

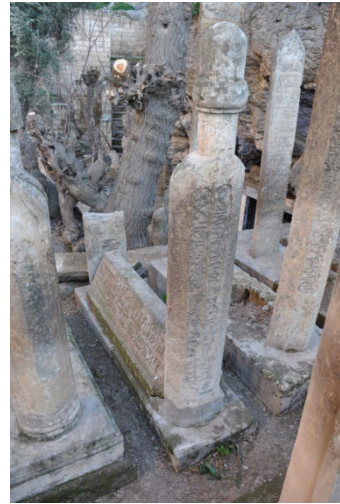
Resim 5 (50 nolu mezar)

Resim 8 (88 nolu mezar)

Resim 6 (99 ve 100 nolu mezarlar)

Resim 9 (135 nolu mezar)

Resim 10 (6 nolu mezar)

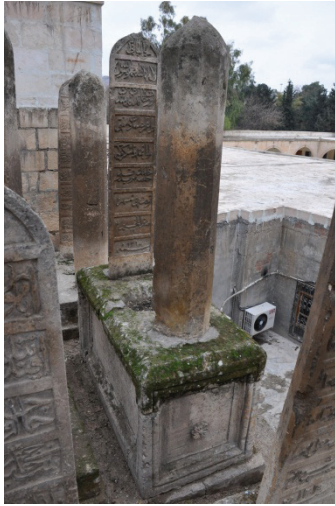
Resim 13 (184 nolu mezar)

Resim 11 (9 nolu mezar)

Resim 14 (23 nolu mezar)

Resim 12 (17 nolu mezar)

Resim 15 (134 nolu mezar)

Urfa Mevlid-i Halil Camisi Haziresindeki Mezartaşları

Resim 16 (103 nolu mezar)

Resim 19 (180 nolu mezar)

Resim 17 (100 nolu mezar)

Resim 20 (19 nolu mezar)

Resim 18 (35 nolu mezar)

Resim 21 (181 nolu mezar)

Resim 22 (135 nolu mezar)

Resim 25 (115 nolu mezar)

Resim 23 (69 nolu mezar)

Resim 26 (50 nolu mezar)

Resim 24 (53 nolu mezar)

Resim 27 (87nolu mezar))

Resim 28 (99 nolu mezar)

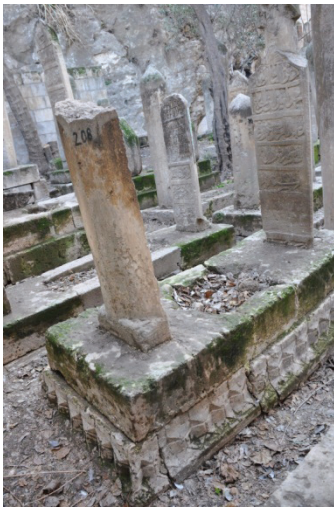
Resim 31 (101 nolu mezar)

Resim 29 (99 nolu mezar)

Resim 32 (87 nolu mezar)

Resim 30 (208 nolu mezar)